

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ -
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

* Ένας λαός υφάνεται άμα
δείξη πώς δε φοβάται την
αλήθεια. — ΨΥΧΑΡΗΣ.

Κάθε γλώσσα έχει τους φυ-
σικούς της κανόνες.
ΒΙΛΛΑΡΕΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΣΤ' *

ΑΘΗΝΑ, ΚΕΡΙΚΗ 11 ΤΟΥ ΜΗΝ 1908

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΔΡΟΜΟΣ ΖΗΝΩΝΑ ΠΡΙΟΜ. 2

* ΑΡΙΘΜΟΣ 295

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΡΓΥΡΗΣ ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ. 'Ιστορικά ξεγυμνώματα
(συνέχεια).
ΓΑΑΣ. Κοινωνισμός και κοινωνιολογία.
Ο ΚΡΙΤΙΚΟΣ ΤΟΥ ΝΟΥΜΑ. Το κλείσιμο του Βασι-
λικού.
ΙΑΤΡΙΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ από την κλινική του καθηγη-
τή κ. Γερ. Φωκά.
Η ΜΙΚΡΗ ΠΑΤΡΙΔΑ.
ΠΟΙΗΜΑΤΑ. Άλκαϊος, Κ. Δεσπότης, Σπ. Ρίγγας.
ΠΑΡΑΡΑΦΑΚΙΑ — Ο,ΤΙ ΘΕΛΑΤΕ — Η ΚΟΙΝΗ
ΓΝΩΜΗ.

ΚΟΙΝΩΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

Το τελευταίο άρθρο του κ. Σκληρού που επι-
γράφεται «Οί σοσιαλιστάδες στους νατσιοναλιστές»
με αναγκάζει να μπω πάλι λιγάκι στα μελάνια,
πράμα που δεν το κάνω συχνά. Ούτε τα γραψίμα-
τα, ούτε τα λόγια τα πολλά ούτε τα εξελαργί-
σματα μ' άρρίσουν, όπως φαίνεται να πιστεύει ο κ.
Σκληρός. Μά αυτό είναι άλλο ζήτημα.

Θίλω να πω, — έπειδή με προκαλούν, — μερικά
λόγια για το «σύστημά» μου, όπως είπε για το
δικό του ο κ. Σκληρός.

Η κοινωνιολογία (sociologie) είναι επιστήμη.

Ο κοινωνισμός (socialisme) είναι πόθος.

Η κοινωνιολογία είναι μελέτη όσο γίνεται πιο
αντικειμενική. (Ο άνθρωπος, δηλαδή το όργανο που
μελετά, δεν μπορεί ποτέ να είναι ολότελα αντικει-
μενικός).

Ο κοινωνισμός είναι κάτι τι άλλως διόλου υπο-
κειμενικό, επάνω κάτω εκείνο που λέει ο κ. Σκλη-
ρός «υποκειμενική κοινωνιολογία», είναι δηλαδή η
κοινωνιολογία όπως τη νοιώθει ο σοσιαλιστής.

Την κοινωνιολογία τη μελετά ο επιστήμονας, δη-
λαδή μια τάξη ανθρώπων.

Τον κοινωνισμό τον αισθάνεται ο προλετάριος,
δηλαδή άλλη τάξη ανθρώπων.

Έπειδή και ο κοινωνισμός είναι κοινωνικό φαι-
νόμενο, το μελετά και αυτό ο κοινωνιολόγος. Είναι
λοιπόν και ο κοινωνισμός ένα από τα άπειρα ζητή-
ματα που ξεδιαλύνει και μελετά η κοινωνιολογία.

Αν τύχει από μεγάλη ψυχοπονία και συμπάθεια
να αισθάνεται ο κοινωνιολόγος σαν τους προλετά-
ριους, μπορεί να γίνει κοινωνιστής, θεωρητικός όμως.
Δεν ξέρω αν μπορεί να συμβεί και το αντίθετο, δη-
λαδή ένας σοσιαλιστής να είναι και κοινωνιολόγος,
γιατί τότε θα πρέπει να έχει αφήσει την «υποκει-
μενική κοινωνιολογία», που του άρρει, και να έχει
γίνει επιστήμονας, πράμα που δε συμβιβάζεται πολύ
πολύ με συμπάθειες και αντιπάθειες.

Ο κοινωνισμός ή σοσιαλισμός είναι η λαϊκή εκ-
φραση μερικών κοινωνικών θεωριών. Γεννήθηκε από
τις ανάγκες και τα αισθήματα των εργατικών, που
γυρεύουν να καλλιερέσουν την τύχη τους, να δου-
λεύουν δηλαδή λιγώτερο, να κερδίζουν περισσότερο
και να γλεντούν και να ξεκουράζονται όσο μπορούν
περισσότερο — γιατί είναι αλήθεια κατακουρασμένοι
άνθρωποι. Άλλά γιατί το ιδανικό των εργατών να
γίνει όλων των ανθρώπων ιδανικό, αυτό δεν το νοιώθω.

Ο σοσιαλισμός γίνηκε έπειτα θεωρία στα κεφα-
λία των θεωρητικών, μελετήθηκε από τους κοινωνιο-
λόγους που τον έβαλαν στη θέση του (τον ταϊνιό-
μησαν), κατάντησε ούτοπια (δηλαδή μεταφυσικό
φαινόμενο σε μερικά άλλα κεφάλια που τότε γενίκε-
ψαν υπερβολικά, και άρματωμένους σαν τον άστακό
με τα θεωρητικά επιχειρήματα, κατέθηκε σαν ού-
ρανοκτεβήσας πάλι σε μια τάξη του λαού, στην
εργατική τάξη και την ξεσήκωσε. Γιατί είναι συμ-
φωτική θεωρία, που κατευθύνει τον άνθρωπο στην
χίλις (= ήσυχιας ;).

Άλλοιώς όμως μιλεί ένας επιστήμονας σ' άλ-
λους επιστήμονες, και άλλοιώς ένας πολιτικός (έ-
στω και κοινωνιολόγος) στο λαό. Στους επιστήμονες
ο κοινωνιολόγος θα πη πως ο σοσιαλισμός είναι φαι-
νόμενο που παρουσιάζεται στις κοινωνίες άμα κου-
ραστή ή εργατική τάξη από το να μνήσκει σκλα-
βωμένη στα ιδανικά και στις ανάγκες άλλης τά-
ξης. Στο λαό θα πη ο πολιτικός, με επιστημονι-
κοφανή έσως επιχείρημα, ότι ο σοσιαλισμός είναι
το τέλει, το άκρον άωτον της πρόόδου και εξέλι-
ξεως, le dernier cri και επομένως η εύτυχια.
Είναι βέβαια κατ' ανάγκη ο πολιτικός στα λόγια
του αποκλειστικός, και μόνο με την αποκλειστικό-
τητα ξεσηκώνονται και σαλεύουν οι κοινωνικές τά-
ξεις. Ο αποκλεισμός όμως δεν είναι επιστήμη, και
άρα ο σοσιαλισμός που θέλει να αποκλείσει τις α-
νάγκες και τα ιδανικά κάθε άλλης τάξης, δεν είναι
επιστημονικό επιχείρημα, αλλά αισθήμα (υποκειμε-
νική κοινωνιολογία).

Με κατηγορεί ο κ. Σκληρός πως έχω «άφηρη-
μένες ψύχωσεις». Έσως, μά δεν είναι λιγώτερο εύγε-
νικές από μιάν άλλη έπίσης «άφηρημένη ψύχωση»
που ξέρω, το θεωρητικό σοσιαλισμό. Γιατί, καθώς
είπα, και ο σοσιαλισμός από αισθήμα μεταμορφώνε-
ται και γίνεται θεωρία, ιδανικό, ψύχωση, και ούτο-
πια, όπως κάθε άλλο ανθρώπινο αισθήμα όσο και αν
προέρχεται από συγκεκριμένους λόγους.

Και με κατηγορεί ο κ. Σκληρός και λέει πως
κάθομαι στην ήττυχία μου και για τις «άφηρημένες
μου ψύχωσεις» στέλνω «τους συγκεκριμένους ανθρώ-
πους στο μακαλειό, κόβοντας και ράβοντας με έλα-

φρή συνείδηση την τύχη και την εύτυχία τους». Δέ με συγκινεί πολύ αυτός ο χαρακτηρισμός μου.
Όπως έχω στέλνω στο μακαλειό συγκεκριμένους άν-
θρώπους για τα ιδανικά μου, έτσι και ο κ. Σκλη-
ρός στέλνει στο μακαλειό — ο κακούργος ! — άλλους
συγκεκριμένους ανθρώπους για τα δικά του ιδανικά,
που τα νομίζει πιο σύμφωνα με τη συγκεκριμένη εύ-
τυχία των συγκεκριμένων ανθρώπων. Γιατί όταν αυ-
γατίσουν οι προλετάριοι στον Έλληνισμό και τους
σηκώσουν στο πόδι τα σοσιαλιστικά αισθήματα, έν-
στικτα ή ιδανικά, θα κάμουν και άπεργίες και ση-
κωμούς και μπορεί και να σκοτωθούν πολλοί, κηλό-
νοντας με το πισσοδρομικό κράτος. Όσο για την εύ-
τυχία των ανθρώπων δε προτιώ γιατί ούτε τη δι-
κή μου εύτυχία δε γυρεύω. Το αν καθομα στην ή-
συχία μου ή όχι, εκείνοι που με γνωρίζουν μπορούν
να κρίνουν.

Ο σοσιαλισμός λοιπόν είναι το ιδανικό, η ψύ-
χωση, η λαχάρα του εργα-... μαρξική: εποχές
της ζωής των κοινωνιών. Ο κ. Σκληρός γυρεύει τη
πάλη ανάμεσα στις τάξεις, αυτό θεωρεί ιδανικό, και
όχι το σοσιαλισμό. Έπειδή όμως πιστεύει πως η
πάλη αυτή θα πάει μπροστά με το να υποστηρί-
ζονται τα ιδανικά του εργατή, δηλαδή ο σοσιαλι-
σμός, ξεγελιέται και γενικεύει και λέει την έαυτό
του σοσιαλιστή, και βγάζει το σοσιαλισμό κοινωιο-
λογία και πανέκεια των νέων κοινωνιών.

Έκείνος όμως που καταλαβαίνει τα κοινωνικά
ζητήματα και νοιώθει πως μικρά και μεγάλα αρχί-
ζουν από οικονομικούς λόγους, δε σημαίνει πως εί-
ναι και σοσιαλιστής. . . .

Του κ. Σκληρού το ιδανικό δεν είναι ο σοσιαλι-
σμός, παρά όπως λέει ο ίδιος «εθνικοπολιτιστικά ιδεώ-
δη που συμπίπτουν με τη συγκεκριμένη εύτυχία των
συγκεκριμένων ανθρώπων».

Άφου έθεσα έτσι τα ζητήματα, τώρα άς άνα-
λύσω τον έαυτό μου και άς κοιτάζω πως σχετιζο-
μαι με όλ' αυτά έχω, το Έλληνικό άτομο του 1908.

Με συμβουλεύει ο κ. Σκληρός να γίνω σκληρός,
και σκληρότητα κατ' τη γνώμη του είναι «να ά-
ναλύνει κανείς άμείλικτα τα ένστικτά του, τα κλη-
πατώντας τις πρόληψές του, συντρίβοντας τις άφη-
ρημένες ψύχωσές του». Πού να ξέρι πώς από μικρός
άλλο τίποτε δεν κάνω παρά να αναλύω με λυσσα
και εύσυνειδησία τον έαυτό μου και να σημειώνω τις
ανάλλυτες σά συνταγές χωρικού που αναλύει τα σώ-
ματα ().

1) Έχω γράψει μάλιστα πολύ νέος ένα μυθιστόρημα,
που δεν το δημοσίεψα, και που είναι μια ψυχολογική ανά-

Λοιπόν δὲν εἶμαι «πατριώτης». Ἀλλὰ γεννήθηκα Ἕλληνας καὶ Ἕλληνας θὰ μείνω, θίλοντας καὶ μὴ, ὡς πού νὰ πεθάνω. Ἀναγνωρίζω τὴ σκλαβιά μου καὶ δὲ νομίζω πὺς ὑπάρχει ἐλεύθερη θέληση, γιατί ἂν ὑπάρχει θὰ μπορούσα νὰ γίνω κοσμοπολίτης.

Ὁ κ. Σκληρὸς ποὺ ξεπέρατε τάχα τὸν ἐθνισμό, ἂν τὸν ξεπέρασε γιατί βλήθηκε καὶ καλὰ νὰ συλλογίζεται τὴν Ἑλληνικὴ κοινωνία καὶ δὲ στοχάζεται κοσμοπολιτικά; Γιατί τοῦ ἔρχεται τότο φυσικὰ νὰ μιλᾷ γιὰ τὴν κοινωνία μας; Δὲ μιλεῖ βέβαια στοὺς Ἕλληνες μὲ πατριωτικὰ ξελαρυγγίσματα ὅπως οἱ οὐτοπιστὲς πατριώτες, ἀλλὰ μὲ «σοσιαλιστικὰς θεωρίας» ὅπως οἱ θεωρητικοὶ σοσιαλιστῆς. Τὸ ἴδιο κάνει: μιλεῖ στοὺς Ἕλληνες, ἑλληνικά.

Ἀλλὰ τέλος πάντων ὑπόθεσε πὺς εἶμαι ἐγώ, ἢ δ' Α ἢ δ' Β, «πατριώτης». Καὶ μίς τότε εἴμαστε μίαν ἀνάγκη ὅπως εἶναι καὶ ὁ κ. Σκληρὸς. Τὸ νὰ ὑπάρχω καὶ ἐγώ, εἶναι ἀρκετὴ δικαιολογία τῆς ὑπερβολῆς μου. Ἄν ὑπάρχουν σοσιαλιστῆς, ὑπάρχω ὁ μὲν καὶ ἐγώ. Ἐχομε ὅσα δικαιώματα νὰ ζήσουμε, καὶ ὅποιος νικήσῃ.

Ἐπειδὴ ψυχολόγησα πολὺ τὸν ἑαυτό μου, εἶδα πὺς ἔχει τὰς θεωρητικὰς καὶ ἐπειδὴ τὸ θεωρητικὸ ἄνθρωπο τότε βλέπω μισὸν ἄνθρωπο. γι' αὐτὸ ἀνγκαστὴν τὸν ἑαυτό μου νὰ ἀνακατωθῇ μὲ τοὺς ἀνθρώπους, γιὰ νὰ γίνῃ καὶ μὴ θεωρητικὸς. Θὰ εἶναι καὶ τὸ φυσικὸ μου τέτοιο: νὰ εἶμαι ἀλλοτρίως μὲ τὰς θεωρητικὰς καὶ μισὸς μὴ θεωρητικὸς. Εἶμαι σὰ δύο ἄνθρωποι: ἕνας πὺς ζεῖ καὶ ἕνας ἄλλος ποὺ κοιτάζει ἀπ' ὅλη τὴ ζωὴ μου. Καὶ ἐστὶ νοιώθω καλύτερα καὶ τὸν ἑαυτό μου καὶ τοὺς ἄλλους.

Ὅταν ὁμως ἀνακατωθῇ μὲ τοὺς ἀνθρώπους, κατάντησα πολιτικὸς τοῦ. Φαίνεται εἶναι φυσικὰ ἀρχικὸς ὅπως ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι. Ἀλλὰ δὲν εἶναι δούλος τῆς πόλεως. Τὸ ἀνάγκη καὶ αὐτὸς πὺς καὶ τὸν ἑαυτό καὶ τὴν ἐπιστήμη, — βάρβαρο, γιατί τὶς περισσότερες φορές χάνεται ὁ ἄνθρωπος μέσα τῆς.

Πρὶν ἀνακατωθῇ μὲ τοὺς ἀνθρώπους, ἐπειδὴ μ' ἄρεζε σπουδαζὰ τὴν κοινωνιολογία τὰ βιβλία. Τώρα

λυστὴ τοῦ ἑαυτοῦ μου σ' ὅλα τὰ στάδια ποὺ πέρασα ἀπὸ τότε ποὺ μικρὸς ἀρχίζω νὰ νοιώθω τὸν ἑαυτό μου. Ἐκεῖ μέσα θὰ εἶδα ὁ κ. Σκληρὸς ὅλες τὶς τρεχούμενες οὐτοπίαι, σοσιαλιστικὰς, κοσμοπολιτικὰς, ἀνθρωπιστικὰς, χρησιμοθεωρικὰς, πατριωτικὰς, καὶ πόθους καὶ λογισμὸς καὶ σκεπτικισμὸς πολὺ.

τὴ σπουδαζὼ τὴν κοινωνία μέσα. Καὶ ἐπειδὴ γύρω μου ἔτυχε νὰ ἔχω μὴ κοινωνία, τὴν Ἑλληνική, μ' αὐτὴν καταγίνομαι.

Ἀλλὰ ἔζησα καὶ σ' ἄλλους τόπους καὶ σ' ἄλλους χρόνους καὶ παράβαλα, σύγκρινα καὶ εἶδα τὴ νέκρα τῆς τωρινῆς κοινωνίας, τῆς Ἑλληνικῆς. Δὲ μ' ἄρεσε ἡ νέκρα τῆς καὶ γύρεψα πὺς μπορούτε κανεὶς νὰ ζωντανέψῃ τὴν κοινωνία μου.

Πρῶτα πρῶτα ἐνοίωσα πὺς κοινωνία Ἑλληνική δὲν εἶναι ἡ κοινωνία ποὺ ζῇ μέσα στὰ σύνορα τοῦ Ἑλλαδικοῦ κράτους, παρὰ ὅλοι οἱ Ἕλληνες ποὺ βρίσκονται στὸν κόσμον, ὅσοι δὲν έγιναν ἀκόμη οὔτε ξένοι οὔτε κοσμοπολίτες, γιατί καὶ τοὺς συνδέει ὁ λους αὐτοὺς ἀναμεταξύ τους.

Καὶ εἶδα τὴν Ἑλληνική αὐτὴ κοινωνία — λιμνοθάλασσα ἀποκοιμισμένη.

Κατάβαλα πὺς πρέπει νὰ κουνηθοῦν μεγάλες μάζες τῆς κοινωνίας αὐτῆς. Καὶ διέλεξα τὸν πιὸ σύντομον δρόμον γιὰ νὰ φτάσω σ' αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα. Πῆγα καὶ πῆρα τοὺς Ἕλληνες ποὺ κακοπερνοῦσαν περισσότερο, τοὺς Μακεδονίτες, τοὺς Ἡπειρώτες, τοὺς Θράκες καὶ ἔβαλα ν' ἀστράψῃ μπροστὰ στὰ μάτια τοὺς μὴν ἐλπίδα, ἡ ἐλπίδα νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὴν κακοπερίαση. Αὐτὴ τῆς κακοπερίας ὁλοκλήρη — ὁ Τούρκος. Ἀμα τὸν ξεφορτωθῶν αὐτόν, ἀμέσως θὰ καλοπεράσουν. Δηλαδή τί κάνω; Κολοκύνω. καὶ τὸν πόθον τοῦ γλυτωμοῦ ἀπὸ τὸ βέλος τοῦ Τούρκου, καὶ β) τὴν ἐλπίδα καλλίτερης τύχης. Μισο γιὰ ὅτι φταίουμε στὸ ξεσπάσμα τῶν δούλων — ἡ ἀλλοτρίωσθαι. Καὶ ἄρχισα νὰ διοργανῶ τοὺς ἀνθρώπους γιὰ κοινὴ ἐνέργεια.

Εἶχα καὶ ἕνα παραδείγμα ζωντανὸ μπροστὰ μου. Οἱ Βούλγαροι τὰ 1903 πῶς ἔκαμν καὶ σήκωσαν τόσα χωρὶς στὴ Μακεδονία, καὶ δικά τους καὶ μὴ δικά τους, κατεπάνω στὸν Τούρκο; Εἶπαν στοὺς χωρικοὺς ποὺ ἀνέστησαν τὴν Τούρκικη μπάδα, τὰ τσιφλίκια θὰ γίνουνε δικά τους (τῶ χωρικοὶν δηλαδή). Κεῖ μάλιστα τοὺς τὰ ξεμαίρασαν ἀπὸ πρὶν στοὺς χωρικοὺς, καὶ τοὺς εἰδεξαν τοῦ καθενὸς τὸ κομμάτι ποὺ θὰ πάρει.

Αὐτὸ ἦρα καταλληλὸ μέσο καὶ γρήγορον γιὰ νὰ κουνηθῇ ἕνα μέρος τοῦλάχιστο τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας. Τώρα βρίσκονται ἄλλοι ποὺ προτείνουν νὰ ξεσηκώσουν τὶς ἐργατικὰς τάξεις τοῦ Ἑλλαδικοῦ κράτους κατεπάνω στὸ κεφάλαιο. Δὲν τὸ ἀποκαίνω καὶ αὐτὸ ὡς καλὸ μέσο. μὰ μοῦ φαίνεται πὺς γιὰ τώρα πιὸ γρήγορον μπορεῖ νὰ πιάσῃ τὸ ἄλλο. Γιατί; Για-

τί ἡ βιομηχανία δὲν εἶναι ἀρκετὴ στὸ Ἑλλαδικὸ βασίλειον γιὰ νὰ βγάλῃ πολλοὺς προλετάριους, καὶ ἔσως οἱ ἐργάτες στὴν Ἑλλάδα, συγκριτικὰ μὲ ἄλλες κοινωνίας, ζοῦν καλὰ. Πιὸ μακριὰ εἶναι ὁ ἐργάτης στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ σοσιαλισμὸ, παρὰ ὁ δούλος Ρωμῖος ἀπὸ ἕνα σηκωμὸ κατεπάνω στὸν Τούρκο. Δὲ φοβοῦμαι τίς νέες ιδέες οὔτε τὸ αἶσθημα τοῦ σοσιαλισμοῦ, ὅπως ὑποθέτει ὁ κ. Σκληρὸς. Νομίζω ὁμως πὺς ἀκόμα δὲν ἦρθε φυσικὰ ἡ ὥρα του.

Δηλαδή τί κάνω; Ἀφίνω τὴν Ἑλλαδικὴν κοινωνία νὰ σκουληκιαζῇ γιὰ τὴν ὥρα, ἀφοῦ δὲν ἔχει ἀρκετὴ βιομηχανία γιὰ νὰ γενήσῃ προλετάριους, καὶ παίρνω τὸ λαὸ τοῦ δούλου Ἑλληνισμοῦ, καὶ προσπαθῶ νὰ τὸν σκώσω κατεπάνω στοὺς «τυράνους» ὅποιοι καὶ νὰ εἶναι.

Τοὺς Δεσποτάδες τοῦ Φαναρίου ἂν δὲν μπόρῃς νὰ τοὺς φέρω στὰ νεκρὰ μου, θὰ τοὺς χτυπήσω κι αὐτοὺς, γιατί εἶναι πάντα ἑτοιμοὶ νὰ συμμαχήσουν μὲ τὸν Τούρκο. Τὸ ἴδιο θὰ γίνῃ καὶ μὲ τοὺς κοτζαμπαστῆδες.

Τώρα κάνω καὶ ἕνα ἄλλο. Πατριώτης, εἶπα δὲν εἶμαι. Ὡς ποσο τὸν πατριωτισμὸ, ὅπου ὑπάρχει γύρω μου θὰ τὸν ἐκμεταλλεῖται συνειδητὰ (τὸ ἔκαμν καὶ ὁ Μπίσμαρκ) καὶ μ' αὐτὸ θὰ προκαλέσω ἀγῶνες, γιατί πιστεύω πὺς οἱ ἀγῶνες ἐξυγιαίνουν τοὺς ἄνθρώπους καὶ ζυγνύουν τοὺς κοιμισμένους. Τὸ νὰ ταράξω τὰ νεύρα τῶν πατριωτῶν τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας (ὡς καθε κοινωνία ὑπάρχουν οὐτοπιστῆς πατριώτες) τοὺς ξεσηκώνει, καὶ φωνάζουν καὶ αὐτοὶ. Ἄν δὲν κάνουν ἄλλο τίποτε οἱ φωνῆς τους, ὁμως καταστρέφουν ἐλπίδα τὴν πίστη τοῦ Ἑλλήνα στὸ ἑλληνικὸ Ἑλλαδικὸ κράτος. Ὅλα αὐτὰ ἐτοιμαζοῦν τὴν κοινωνικὴ ἐπανάσταση.

Μὲ τὸν κ. Σκληρὸ δὲν εἶμαι σύμφωνος ὅτι τὸ ἔθνος δὲν εἶναι ἀνθρωπινὸ, πρὸς εἶναι σκιά ἔθνους. Συμφωνῶ ὁμως ἐν τῷ κείνῳ εἶναι ἑλληνικὸ.

Τὸ κίνημα τῶν ὁργανωμένων ραγιάδων θὰ ξεσπάσῃ σίγουρα ἔπειτα καὶ στὴν Ἑλλαδικὴν κοινωνία, χτυπώντας καὶ καὶ κατακέφαλα καθε παλιανθρώπακο καὶ τυρανίσκο, ποὺ θὰ θελήσῃ, ἀμα ἐλευθερωθῶν καὶ αὐτοὶ, νὰ τοὺς ἐκμεταλλεῖται.

Ἀλλὰ κάνω καὶ ἕνα ἄλλο ἀκόμη. Ἐπειδὴ πιστεύω, ὅπως ὁ κ. Σκληρὸς, ὅτι ἐμὸν μὲ μεγάλη οἰκονομικὴ ἐξέλιξη θὰ ζωντανέψῃ τὸ δυστυχισμένον τόπον, κοιτάζω νὰ βρῶ τρόπο νὰ κουνήσω τὰ κεφάλαια πρὸς τὴ διεύθυνση τῶν ἐπιχειρήσεων, γιὰ νὰ φουντώσῃ ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον. Αὐτὸ θὰ

ζες τῆς ἀπὸ μεγαλήτερα ἱστορικὰ βάθια, εἶναι ὁμως ἀνάντιστο πὺς πῆρνε μεγάλη φόρα μέσα στὰ λίγα χρόνια ποὺ περιγράψαμε παραπάνω. Ἦρθε κατόπιν ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση, καὶ τὴ δρόσιση, τὴ μεγάλωτε τὴ στόλινε μὲ τὰ λούλουδα μᾶς; θεωρητικῆς ἀλήθειας, τοῦ ἰδανικοῦ τῆς Λευτερίας, λούλουδα ποὺ γλήγορον δέσανε καὶ γενήκανε ὕληος καρπός. Αὐτὲς ὁμως εἶναι εἰδήσεις ποὺ τίς βλέπουμε τὴ ρώντας ἀπὸ μακριά. Ἐμᾶς σκοπὸς μας εἶναι νὰ δοῦμε τὰ πράγματα ἀπὸ πιὸ κοντὰ, καὶ νὰ βροῦμε γιατί καὶ πὺς, ἂν καὶ ὁ δρόμος τῆς Ἑθνικῆς Συνείδησης τώρα καὶ ὁμπρὸς στὰθηκε ὁ ἀληθινὸς ὁ δρόμος, ὁ τρόπος ὁμως ποὺ τὸν ἐπὶξῃ δὲν εἶταν πάντα ὁ νόμιμος καὶ ὁ ἀντρίκιος ὁ τρόπος, παρὰ ὁ ἄταχος καὶ ὁ ζητιάνικος, καὶ λοιπὸν ὅχι ὁ κατάλληλος νὰ προγυμνάσῃ τὸ ἔθνος γιὰ νὰ ὠρελθῇ ἀπὸ τοὺς καρπούς τῶν ἀγῶνων του.

Κεῖ καλύτερα δὲ φαίνεται αὐτὴ ἡ ἀλήθεια παρὰ ὅπως φάνηκε ὡς τὰ τώρα, μὲ τὸ ξετύλιγμα δηλαδή τῆς δόξης. Μοναχὴ τῆς θὰ μᾶς δώσῃ τὸ μάθημά της. Ἐδῶ σώνει νὰν φέρουμε γιὰ τὴν Ἑθνικὴ τὴ Συνείδηση, γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἐνωση ποὺ μᾶς ἔφεραν τὰ μερικὰ ἀπὸ χρόνιν ἐνὸν τόπο οἱ Ρούτοι, πὺς εἶταν ἡ ἐνωση ποὺ γεννοῦνε οἱ μεγάλες οἱ συ-

φορὲς ἀπὸ τὴ μίαν, οἱ μεγάλες ἐλπίδες ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἐνωση τῆς δυστυχίας μ' ἄλλους λόγους, ἐπειδὴ ὅταν ἀργότερον ἦρθε κάποια καλοτυχία, φάνηκε ἀμέσως πὺς δὲν εἶταν δὲ καὶ τόσο δυνατὰ μυστωμένο τὸ ἐθνικὸ αὐτὸ αἶσθημα, ἀφοῦ σὲ μερικὰ μέρη θελήσανε νὰ γίνῃ δικό τους, καὶ ὅχι Ἑλληνικό, καὶ χρειάστηκε πολὺς κόπος καὶ θυσία γιὰ νὰ τὸ νοιώσουν πὺς ὁ λόγος εἶναι ὅχι γιὰ ἕνα Μοριὰ ἢ γιὰ μίαν Μάνη, παρὰ γιὰ μίαν Ἑλλάδα. Αὐτὸ ὁμως δὲν εἶναι τῆς τωρινῆς ὥρας, καὶ τὰν φέρουμε μόνον καὶ μόνον γιὰ νὰ ψυχολογηθῇ σωστὰ τὸ ἐθνικὸ αἶσθημα τῆς ἐποχῆς ποὺ μελετοῦμε, καὶ νὰ μὴν ἀποδοθῇ μήτε στὴν πολυκρότη τὴν Ἑλληνικὴ παιδεία (**), μήτε σὲ φυτικὴ ἐθνικὴ πρόδο, παρὰ στὴν ἀνάγκη ποὺ γενήκανε οἱ συσφῆς, καὶ στὴν ἐλπίδα ποὺ γέννησε ἡ ζυγνὴ πολιτικὴ τῆς ρούσικης τῆς ἐνέργειας.

Τελειώνοντας ὁ ἱστορικὸς τὴ δόξη τῶν περιστατικῶν ποὺ περιγράψαμε στὶς στερεῖς μερικὲς σελίδες, καὶ πρὶν ἀρχίσῃ τοὺς ἀγῶνες ποὺ θὰ δηγηθοῦμε τώρα τώρα, πασικίζῃ: νὰ μᾶς τὸ κάμη θεοφά-

**) Ἀγκυλὰ ἡ Ἑλληνικὴ ἡ παιδεία τὸ ἐνάντιον θὰ διδάσκει, τὸ χωριστὸν ἐν ἑαυτῇ τῆς Ἑλλάδος σὲ χίλια δυὸ κομμάτια, μὲ χωριστὰ συμφέροντα τὸ καθένα.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΕΞΕΓΥΜΝΩΜΑΤΑ*)

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΕΥΤΙΝΗΜΑ

§ 1

Ἑθνικὴ Συνείδηση.

Μέσα ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες καὶ ἀπὸ τὶς ἀγωνίας ποὺ ὠρεψε στὸν τόπον ὁ Ἀγαθάγγελος καὶ ὁ Πατάζο-γλιος ξεφύτρωσε, σὰν ἀπὸ κοπριάς, δέντρο μὲ ρίζες βελόνες καὶ μὲ βλαστάρια δυνατὰ καὶ χυμώδη, ποὺ ἐμελλε νὰ δώσῃ καρπὸν. Τὸ δέντρο αὐτὸ εἶταν ἡ Ἑθνικὴ ἡ Συνείδηση, ποὺ ὅσο καὶ ἂ βαστούσαν οἱ ρι-

*) Ἡ ἀρχὴ τοῦ στὸν ἀριθ. 281.

αυγατίσει και τους προλετάρους και τότε, θα είναι πια καιρός να σηκωθούν και αυτοί για να γυρέψουν τύχη καλλίτερη.

Θα πη δ κ. Σκληρός πως ένα άτομο και δυο δε θα σπρώξουν το κεφάλαιο να κουνηθεί. Ο ίδιος όμως στο άρθρο του, σε μιαν ερώτηση δική του: «Και ποιος θα τους αναγκάσει αυτούς (έννοώ τους πολιτικούς και την κυβερνήτρα τάξη) να αφήσουν το χουζούρι τους; — απαντά: «Οι άλλες τάξεις, ο λαός». Άλλα λίγο παρακάτω προσθέτει: «Τότε μόνο μπορεί το άτομο να παίζει σπουδαίο ρόλο όταν στηριχτεί σε καμιά κοινωνική ομάδα, υποστηρίζοντας κυρίως τα συμφέροντά της. Έτσι έκαμαν και οι μεγάλοι λήτεροι πολιτικοί, και αναφέρει με τ' ένομά τους τον Μπίσμαρκ και τον Καθούρ.

Δεν είπα ποτέ ούτε σκέφτηκα τί εναντίο, γιατί δεν μπορώ να φανταστώ κανένα άτομο και προπάντων άτομο πολιτικό ξεκάρφωτο από την κοινωνία όπου μεγάλωσε και ζή και πολιτεύεται. Όχι μόνο ο Καθούρ και ο Μπίσμαρκ παρά και ο Περικλής και ο Καίσαρ ακούμπησαν στις κοινωνικές τάξεις για να αναδειχτούν.

Άλλα ενώ δ κ. Σκληρός θα στηριχτεί στους προλετάρους, που ακόμα δεν υπάρχουν ή δεν είναι σωστοί προλετάριοι, εγώ, άλλο άτομο, θα στηριχτώ στην τάξη των βιομηχανών και εμπόρων και θα υποστηρίξω τα συμφέροντά της, θα προσπαθήσω να τους συνασπίσω, να τους δείξω τη δύναμη της αλληλεγγύης και της αλληλεγγύης.

Και φέρνω ένα μικρούτσικο παράδειγμα: ιδώ που είμαι γνωρίζω έναν που πασχίζει να φτιάσει μια cooperative de credit από Έλληνες κεφαλαιούχους και εμπόρους. Αυτό άμα γίνει θα βοηθήσει την ελληνική βιομηχανία και το εμπόριο και τη ναυτιλία.

Αυτή η υποστήριξη της βιομηχανίας θα φέρει φυσικά την ανάπτυξη της τάξης των εργατών (προλετάρων). Και τότε θα είναι ευχαριστημένος ο κ. Σκληρός.

Όταν έγραφα στο άλλο μου άρθρο πως και οικονομικούς αγώνες έκαμε η Ιταλία πριν από την ένωση της, ίσα ίσα τον Καθούρ είχα στο νου μου.

Λοιπόν, από μια μεριά θα στηριχτώ στους δούλους και θα τους βοηθήσω για να γυρέψουν και να επιτύχουν καλλίτερη τύχη, και από την άλλη, θα προσπαθήσω να ενώσω κεφάλαια σ' όλο τον Έλ-

ληνισμό για να αρχίσουν μεγάλες επιχειρήσεις έμπορικές, ναυτιλιακές, βιομηχανικές.

Αυτό είναι με λίγα λόγια το πολιτικο-κοινωνικό πρόγραμμα ενός σύγχρονου Ρωμιού. Δεν αναφέρνω και μερικές άλλες προσπάθειές μου (και αυτές κοινωνικές), όπως είναι η προπαγάνδα για τη διάδοση της δημοτικής και για την αλλαγή του συστήματος στην εκπαίδευση.

*

Θέλω να παρατηρήσω εδώ και το εξής: ο σοσιαλισμός πηγάζει πλάγι στον κοσμοπολιτισμό. Και τον κοσμοπολιτισμό τον προβλέπω, έρχεται. Μα δεν τότε φοβούμαι ούτε αυτόν, ούτε τον σίδομαι υπερβολικά, ούτε ξεπαζομαι μπροστά του. Θα έρθει και ίσως περάσει πάλι, όπως τόσα άλλα. Και το κάτω κάτω της γραφής ο άνθρωπος είναι τόσο μικρό πράγμα στον κόσμο τον άπειρο!

Θα ήμουν άνοητος να άρνθώ τον κοσμοπολιτισμό ή το σοσιαλισμό, ή να βαλθώ να τα πολεμήσω. Άλλα επειδή έτυχε να γεννηθώ Έλληνας, και επειδή οι Έλληνες την τωρινή στιγμή δε βρίσκονται ακόμα στο στάδιο του σοσιαλισμού και επειδή περιτριγυρίζονται από έθνη με σύνορα που θέλουν να μας φάγουν, να μας εξαφανίσουν αν μπορούν, και επειδή έμένα δε μου καλοέρχεται να φραχθώ από Βουλγάρους ή Ρώσους (είμαι, βλέπετε, και εγώ μια ανάγκη, αφού υπάρχω), — για τουτό θέλω πρώτα να εξασφαλιστεί η ελληνική μου ύπoσταση (μας το άπαιτούν, βλέπετε, μας το επιβάλλουν τα τριγυρινά μισοάγρια έθνη) έπειτα να αναπτύξω τις οικονομικές μου δυνάμεις, και ύστερα να διχλωθώ, να κοσμοπολιτιστώ, να σοσιαλιστώ, να κάρει ό,τι θέλει το έθνος μας.

Αν ήμουν Ιταλός και ζούσα πριν από τα 1868 θα έλεγα το ίδιο. Αν ήμουν Ιταλός σημερινός θα πάσχιζα ίσως να γενικήσω το σοσιαλισμό στο έθνος μου, και τον κοσμοπολιτισμό σ' όλους τους ανθρώπους.

Ο κ. Σκληρός χωρίς να το πολυπαραδέχεται, είναι Έλληνας ως το κόκαλο, και γι' αυτό συλλογίζεται πρώτα πρώτα πως να διορθώσει την Έλληνική κοινωνία. Αδιάφορο αν η διάγνωσή του δεν ήταν εντελώς σωστή. Κατά τη γνώμη μου δεν έπρεπε να μιλήσει μόνο για την Έλλαδική κοινωνία, έπειτα δεν έπρεπε να βιαστεί να γυρίσει προλετάρους εκεί που δεν υπάρχουν, ύστερα δεν ήταν σωστό, νομίζω, να γενικήσει το σοσιαλισμό και να τον κάρει απόλυτη οικονομολογική και κοινωνιολογική θεωρία.

Και έπρεπε να ξεχωρίσει πιο καθαρά την κοινωνιολογία από τον κοινωνισμό.

Προσθέτω ότι εγώ τουλάχιστο δεν πιστεύω να διορθώνεται καμιά κοινωνία. Οι κοινωνίες ζουν ζωντανά ή κοιμισμένα. Η Έλληνική κοινωνία δε θέλει διορθωμά, παρά ξύπνημα, αν ξυπνιέται, γιατί είναι σά μαραμένη. Για να αλλάξεις μια κοινωνία πρέπει να αλλάξεις το χαρακτήρα των ατόμων της. Μα πως γίνεται αυτό, αφού το χαρακτήρα μας, μας τον έφτιασαν οι αιώνες; Και πάλι οι αιώνες, με τη βοήθεια των πρώτων τής φυλής, θα τον αλλάξει.

Ο Έλληνας είναι συντηρητικός και δεν τον έβλαψε πολύ που έμεινε τέτοιος. Αυτή η συντηρητικότητα του έσωσε τον έθνος του. Μα ίσως αυτό δεν πολυστημαίνει, αδιάφορο, είναι γεγονός. Όπως στο γλωσσικό ζήτημα που οι Ιταλοί τό έλυσαν από το 15ον αιώνα, οι Έλληνες έμειναν τόσο πίσω που στον 20ον αιώνα να μην το έχουν λύσει ακόμα, έτσι και σ' άλλα ζητήματα έμειναν πίσω. Αυτό όμως δε θα πη πως είναι κατώτεροι από άλλους λαούς.

Ο κ. Σκληρός λέει πως είναι σκεπτικιστής — όπως όλοι οι...σοσιαλιστές. Μα ίσως εγώ είμαι πιο σκεπτικιστής ακόμα, και το σοσιαλισμό που τον παραδέχεται αυτός για τελειωτική σχεδόν εξέλιξη, εγώ άμφιβάλω και δισταζω να τον παραδεχτώ για σχετική προκοπή. Όλα είναι σχετικά. Έτσι και για την πίστη μου. Δεν την περριονώ, όπως νομίζει ο κ. Σκληρός, αλλά υποψιάζομαι τη σημερινή επιστημονική διάθεση των πολλών, που χντακόνει κάθε ένέργεια άλλη, και στενεύει πολλή ανθρώπινα μυαλά.

Ότι τώρα ο σοσιαλισμός δίνει και παίρνει σε μερικούς τόπους, το βλέπω, δεν είμαι τυφλός. Και συνταράζει τις μάζες τις λαϊκές. Μα ό,τι κυριαρχεί τώρα σε μερικούς τόπους της Ευρώπης δεν είναι και τέλειο ούτε τελειωτικό. Ίσως ο κ. Σκληρός, περιτριγυρισμένος όπως είναι αυτή τη στιγμή από θεωρίες, αίτιήματα, ψύχωση και ιδανικά κοινωνικών κύκλων της Γερμανίας, έπηρεάστηκε υπερβολικά από μερικούς κύκλους και λησμόντες άλλους κύκλους, και λησμόντες όλοτετα πως κάθε έθνος έχει τα φυσικά του, που δεν μπορεί να τα παραδίδει ένας επιστήμονας.

Παντού ίσως βρίσκονται σοσιαλιστές, αλλοίως όμως αισθάνονται και αλλοίως πολιτεύονται στη Γαλλία, διαφορετικά στη Γερμανία και αλλοίως στην

ναρο πως μ' όλες τις άπιστίες τω Ρούσων, και τα μαρτύρια που έπαθε εξαιτίας τους, το Έθνος δεν τους φύλαγε το παραμικρό καράκι, παρά έτοιμο έτανε πάντα νακούση καινούρια παρακινήματά τους και καινούρια ταξίματα. Καθώς κ' έγινε πάλι. Μας φαίνεται όμως πολύ εύκολοζήτητο το πράμα. Τό έθνος περίμενε από ξένους, και μόνο από ξένους. Πως λοιπόν μπορούσε να τους φυλάει καράκι; Αν είχε δικό του κεφάλι καθώς είχε καρδιά, δική του πρωτοβουλία καθώς είχε τώρα κάποια δική του συνείδηση, θα τους φύλαγε, θάτανε χρέος του να τους φυλάει καράκι τους Ρούσους. Τά είχε όμως χαμένα τα νερά του χρόνου και χρόνου. Μικνότανε απ' όποιον έβρισκε για να γλυτώσει από τα κύματα, μη νοιώθοντας από του από κόλυμπος. Ας έρθουμε όμως στα πράματα.

§ 2

Νέα Ρούδικη πολιτική και νέα Ρωμαϊκή ζωή.

Δεκατρία χρόνια ύστερ' από την τραγωδία του Όρλόφ, έρχεται το νέο το Ειδύλλιο της Μεγάλης

Αϊκατερίνας, η ώραία εκείνη όνειροφαντασία της, που θάτανε παράξενο να δε μας έθαζε πάλι στα αίματα, μόνο που τα παθήματά μας αυτή τη φορά δε βγήκανε όλοτετα στείρα, με το να είτανε ώριμαμένο το έθνος για κάτι σαν πιο ανεξάρτητα κινήματα. Έπειδή όταν η λατρεμένη του η Ρουσία τό έφτιασε πάλι στα κρύα, τουλάχιστο ένα μέρος του, μα ως είταν και μικρό μέρος, δε δισταζε να πάρη τον άγώνα άπάνω του και να πάει όμπρός, με ζημία του βέβαια, αφού οργανισμένο για τέτοια κινήματα δεν είτανε ακόμα δείχνοντας όμως ένέργεια και πρωτοβουλία κάτι μεγαλύτερη από κάθε άλλη προτητηρινή περίσταση, που λές και σταθηκε είδος προγόνισμα για τους μελλούμενους του ήρωϊσμούς. Για δαύτα δίκιο κ' έυλογο είναι να λέμε πως η Έθνική μας ή Έπανάσταση δεν άρχισε στα 1821, παρά σ' τέλη του δέκατου όγδου αιώνα, και πως πρώτος άρχηγός και πρώτος άγωνιστής του Έθνικού Σηκωμού μας είναι ο μεγάλος ο Δάμπος Καζάνης.

Ας σταθούμε όμως μια στιγμή να ρίξουμε βιαστική ματιά στα όνειρατά της Αϊκατερίνας. Φαίνονται αυτά κάπως όριστικά χαραγμένα σ' ένα της γράμμα στο σύμμαχό της τον Αυτοκράτορα της Αυστρίας, γραμμένο στα 1782. Έκεί μέσα λοιπόν

προτείνει να ξανασυστηθώ στην Πόλη η Έλληνική Μοναρχία, με Μονάρχη τον πιο νεώτερο έγγονό της, τόν Αρχιδούκα Κωσταντίνο, και με τον όρο πως θα παραιτηθώ αυτός από κάθε άπαίτηση του Ρούσικου θρόνου. Έπειτα προτείνει να συστηθώ κι άλλο Κράτος πιο βορεινά, στους τόπους της παλιάς της Δακίας. Να μένουν και τα δυο αυτά Κράτη ασφαλισμένα από ξένους έχτρούς, μ' άλλους λόγους έγγυημένα από τη Ρουσία κι από την Αυστρία. Για πλερωμή της Αυστρίας προτείνονται όλες οι χώρες από τα μεσηθρινά της ως τα βορεινά μας, για τη Ρουσία όμως δε φαίνεται να προτείνεται καμιά πλερωμή, ώστε για τη σωτηρία της ψυχής της δούλευε η Αϊκατερίνα. Έγραψε κι απορήθηκε ο Αυστριακός πως σιφωνεί, μα πως καλλίτερα ο Μοριζ και τα νησιά να δοθούν στη Βενετία. Μ' αυτά όμως δε συμφώνησε η Αυτοκρατορία.

Στό μεταξύ πήσανε πάλι όδρομο οι Ρούσοι: οι Αποστόλοι, και κηρύχσανε τον πόλεμο της ανεξαρτησίας απ' άκρη σ' άκρη της Τουρκίας. Οι δικί μας ανάφανε άμέσως. Οι Έρνοι και τα έγκλωμα πέφτανε παλε βροχή στην Αυτοκρατορία. Μα δεν περιορίσθηκαν σε λόγια μονάχα. Η Κοινότητα του Τριεστιού έκαμε την πραχτική άρχη με το περίφημο το

Ἑγγλία ἢ στὴ Ρωσία ἢ ὅπου ἄλλου. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ σοσιαλισμοῦ στὰ διάφορα ἔθνη εἶναι διαφορετικά. Ἐχουμε βέβαια κάτι τι κοινὸ οἱ σοσιαλιστὲς σ' ὅλα τὰ ἔθνη—τὸν πόθο νὰ καλλιτερίσουν τὴν τύχην τους, δηλαδή νὰ ξεκουράζονται ὅσο μπορούν περισσότερο,—ἀλλὰ δὲν παρατηρεῖται πῶς ἔχουν καὶ διαφορὰς, καὶ ὅτι οἱ διαφορὰς αὐτὲς βγαίνουν ἀπὸ τὴν διαφορὰ τῶν χαρακτήρων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ καθὲς ἔθνους; Εἶναι δυνατόν τὸ συγκαιρινὸ αἶσθημα τῶν λαῶν γιὰ τὰ σοσιαλιστικὰ ἰδανικά. Μὰ εἶναι ἐπίσης δυνατόν καὶ τὸ αἶσθημα, ὅχι τοῦ πατριωτισμοῦ, ἀλλὰ τῆς διαφορᾶς ποὺ ὑπάρχει ἀναμεταξύ Γάλλους, Ἀγγλοῦς, Γερμανοῦς κτλ. Ἡ διαφορὰ φτάνει ὡς τὸν πόλεμον ἀναμεταξύ τῶν ἔθνων—γιὰ τὴν ἐπικράτησιν. Ἡ κληρονομικότητα εἶναι τριμεγίστη δύναμις. Ἀν μὲ τὸν καιρὸ σβυστοῦνε οἱ διαφορὰς, — ἂν οἱ συγκοινωνίες γίνουν τόσο γρήγορες καὶ τέλειες ποῦ νὰ μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος σήμερον νὰ γεννιέται στὸ Τουμπουκτού, καὶ αὔριον νὰ βρίσκεται στὸ βόρειον πόλο, μεθ' αὐτοῦ στὴ Νέα Ὑόρκη καὶ τὴν ἄλλην μέρα στὴν Τεχεράνη—ἂν οἱ ἐπιγεμίες μεταξύ τῶν ἀνθρώπων τῶν τωρινῶν ἔθνων γίνουν συχνότερες—ἂν καταργήσουμε τὰ κλίματα γινόμενοι νομάδες, ὅπως μπορεῖ ἴσως μὴ νὰ συμβῇ—τότε βέβαια ἔσται ἀπὸ αἰῶνες θὰ καταστήσουμε κοσμοπολίτες, τότε βέβαια καὶ ἡ κληρονομικότητα θὰ ἀρχίσει νὰ γίνεται κοινὴ σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ δὲ θὰ ὑπάρχουν χωριστὲς κληρονομικότητες, καὶ χωριστὰ ἱπομύνας ἔθνη, ἀλλὰ μὴ κληρονομικότητα καὶ ἓνα ἔθνος—ἡ ἀνθρωπότης.

Ὅμως πάντα θὰ ὑπάρχουν μάζες ἀνθρώπων ποὺ θὰ ξεχωρίζονται μὲ σύνορα ἀναμεταξύ τους, καὶ τοὺς ἀνθρώπους τῆς καθὲς μάζας θὰ τοὺς συνδέουν κάποια συμφέροντα κοινά. Δὲ θὰ εἶναι ἔθνη, μὰ θὰ εἶναι μάζες. Μονάχα οἱ λέξεις ἀλλάζουν!

Καὶ ἡ Ἀνάγκη, ἡ Μοῖρα ἡ πενταταῖνη, θὰ ὀρίζεται αἰῶνες καὶ θὰ κυβερνᾷ τοὺς ἀνθρώπους.

26 τοῦ Ἀπριλίου.

ΙΔΑΣ

ἢ Ἀνθρωποῖδας πίθηκος (1)

1) Τὸ παρατσούκλι αὐτοῦ δικαιοδοτεῖται ἀπὸ τὸν τρόπο ποὺ μὲ χαρακτηρίζει, μὲ καλεσύνῃ ὁ κ. Σκληρὸς. Δηλαδή «Κοινὸς ἄνθρωπος ποὺ δὲν ἔμασε ἀκόμη τὸ φυσικὸν τοῦ ἐγώσμου καὶ τὴ φυσικὴν τοῦ ὑπνώδους σκληρότητα». Ἐνῷ «Ἐυγενὴς πολιτισμένος ἄνθρωπος εἶναι κείνος ποὺ θέλει συνειδητὰ νὰ ὑποδοθῇ τὸ ἐξανθρωπιστικὸν ἔργον τῆς ἐξέλιξης!»—Καὶ ποῖος τὴ γνωρίζει τὴν κ. Ἐξέλιξιν; Δὲν ξέρω. Ἐγὼ ὅμως δὲν τὴ γνωρίζω.

στόλο ποὺ σκάρωσε, καὶ μὲ τὴν πρεσβεία ποῦστειλε στὸν Ἀρχιδούκα Κωνσταντίνον, μ' ἐντολὴν νὰ τὸν ὀνοματίσῃ Ἑλληνικὴ Αὐτοκράτορις. Ἐστειλε καὶ ἡ Αὐτοκράτορις χρήματα καὶ ἔργα γιὰ νὰ γίνουν οἱ χρειάζομενες ἐτοιμότητες. Ἀξάρων ὅμως, αἰτία τὸ Πολωνικὸ ζήτημα πάλι, ὑπογράφεται ἡ Εἰρήνη τοῦ Γρασίου, καὶ στέλνει διαταγὰς ἡ Αἰκατερίνα νὰ μὴν κουνήσουν ἀκόμα οἱ δικοί μας, παρὰ νὰ προσμένουν! Τοῦ κάκου ἡ Πρεσβεία ποὺ εἶχε σταλθῇ στὴν Πετρούπολιν παραστάει καὶ πρότεινε τραγὰ καὶ μεγαλόθυμα ἔργα—σωστὰ ἀκουσθὲν καὶ μὲ τὰ κλήματα. «Ὅχι λιγότερες ἀπὸ τραχιὰς χιλιάδες ἐτοιμίες νὰ χυμίζουμε στὴν Πόλιν στόνον τοῦ νέου τοῦ Κωνσταντίνου. Ἐμείναν καὶ αὐτὰ ὄνειρα, ὅταν τὰ ὄνειρα τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ὅς τόσο ἓνα πρᾶγμα δὲν ἔβρινε ὄνειρον, παρὰ ἔγινε ἀλήθεια, καὶ ἔδωσε κάποια νεῦρα στὸν ἐθνικὸν χαρακτήρα, ἡ ἀπόφασις τοῦ Κατζώνη καὶ τῶν δικῶν του νὰ σπρώξουν τὸ κίνημα καὶ δίχως ρούσικη βοήθεια, τουλάχιστον λίγον καιρὸν. Κ' ἔτσι ἀπλωσε ὁ Κατζώνης τὴ φωτιὰ γιὰ λογαριασμὸν τοῦ, πρᾶγμα ποὺ δὲν εἶχε γίνῃ ἄλλοτε μὲ σκοπὸ ἀληθινὰ ἐθνικόν, καὶ μόλις μισοξαναγίνε ἀργότερον, στὸν Ἱερὸν δηλαδή τὸν Ἀγῶνα, ποὺ ὅσο καὶ ἂν ἄρχισε δίχως βοή-

ΚΕΝΑ ΦΙΛΑΜΑΤΑ

«Ἐστὶ καὶ ἐν νενοῖσι
φιλάμασιν ἀδεῖα τέρψις»

ΘΕΟΚΡΙΤΟΣ

Χείλια ποὺ δὲ φιλήθησαν, τώρα γλυκοφιλοῦνται
μὲ γέμματα καὶ εἰς τὰ φίλα γλυκὰ καὶ μυρωμένα
μὴ καὶ δοθοῦν τέτια φίλα ποτὲ δὲ λημονιοῦνται
γιατ' εἶναι μὲ τὸ ἀθάνατον νερὸν μωσκοπλημένα.

Μακριὰ καὶ ἂν εἶσαι, πλάι μου σ' αἰσάνομαι, ὦ Καλή μου,
καὶ πλέκω σου μὲ λούλουδα μαγιάτικα στεφάνια
καὶ τὰ φίλω καὶ ξέρε το, σὰ κώθις τὸ φίλόν μου,
ψυχὴ φιλεῖται μὲ ψυχὴ καὶ εἰς τὰ φίλα οὐράνια.

Λευκάδα

ΑΔΕΛΑΙΟΣ

ΘΕΑΤΡΙΚΑ

ΤΟ ΚΛΕΙΣΙΜΟ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ

Μὲ χαρὰ μας μάθαμε τὴν περασμένη βδομάδα πῶς τὸ Βασιλικὸ θέατρο ἔκλεισε τὴς πόρτες τοῦ γιὰ καλὰ πιά. Καὶ ἡ δική μας χαρὰ, πιστεύουμε, θὰ βρῇ καὶ ἀντίκλον σ' ὅσους ἀληθινὰ ἀγαπᾶνε τὸ Ρωμαϊκὸν θέατρο.

Ὅταν ἐδῶ καὶ κάμποσα χρόνια ἤνοιξε, μὲ τὴν ἐλπίδα πῶς θὰ συντελοῦσε στὴν προκοπὴ τῆς Τέχνης στὸν τόπον μας, ἐκείνοι ποὺ προφύταξαν τὴν ἀλήθειαν εἶταν, ὅπως πάντες, ἀπὸ τὸ στενὸν φιλολογικὸν κύκλον ποὺ ἡ ἐθνικὴ συνείδησις αὐτοσώθηκε κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Μιστριώτη καὶ τῆς Δημοσιογραφίας τὴν καταδικάζει, μόνον καὶ μόνον ἴσως ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ κύκλος ἀντιπροσωπεύει ἀκόμα αὐτὴ τὴν Ἑθνικὴ συνείδησιν. Ἡ τοτεῖν διευθύνσις τοῦ θεάτρου—ἡ ἰδία διευθύνσις ποὺ παραστάθηκε καὶ στὴ νεκρικὴ του ἀκολουθίᾳ—θεωρήθηκε ἀκατάλληλη, πιτωδρομικὴ, κοῦφια γιὰ ἓνα τέτοιον ἔργον. Καὶ τὸ ἔργον εἶταν δημιουργία θεάτρου στὴν Ἑλλάδα. Δημιουργία ποὺ χρειάζονταν μάτια, στήθος, νοῦ, καρδιά, ζωὴ, συνταριασμένα μὲ δύναμιν καὶ μὲ γενναϊότητα ποὺ νὰ παλαίψῃ, νὰ σπᾶσῃ, νὰ μαζέψῃ, νὰ ταχτοποιήσῃ, νὰ χτίσῃ. . . . Τὰ πρᾶγματα ἔδωσαν τὸ δικίον σὲ κείνη τὴν προφητείαν.

Οἱ λαορροὶ ἄνθρωποι ὅμως ποὺ ἔτυχε μὲ τὸν Τύπον νὰ διευθύνουν τὴν κοινὴ Γνώμην, τόνισαν ὕμνους στὴν ἀψηλὴ Βασιλικὴ προστασία, ποὺ τὴ θεωροῦσαν ἀρκετὴ ἐγγύησιν γιὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ καὶ

θεῖαν, ἐγκαινιάστηκε ὅμως μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς, ἐπειδὴ ἡ ἰδέα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας μὲ τὸν ἀθώρητον τὸν Ἀρχηγόν, τὴν ἄλλο εἶταν παρὰ γέννημα τέλει ἐλπίδας: «Ὀνειρο ποὺ κατὰ δυστυχίαν μας ἀλήθειαν στὸ τέλος, καὶ μὰς κουτσούρεψε ἀντὶς νὰ μᾶς μεταλώσῃ.

§ 3

Λάμπρος Κατζώνης.

Ὁ Λάμπρος Κατζώνης στάθηκε τόσο μᾶλλον ἐξόχος στὴν ἱστορίαν μας, ὅσο εἶτανε στὸ χέρι τοῦ νὰ δείξῃ καὶ αὐτὸς τὸν κοινὸν χαρακτήρα, ὄντας μάλιστα ὑποταχτικὸς τῆς Ρουσίας, ὅπως προτίμησε νὰ φανῇ μὲ δικήν του θέλησιν ἄντρας. Εἶχε πράξει ἀξίωματικῶς καὶ στὸν Ὀρλόφικον πόλεμον καὶ σ' ἄλλους Ρουσικοὺς πολέμους κατόπι. Ἀπὸ τὴν Ρουσίαν λοιπὸν πρόβαλε ὅταν κατέβηκε σὺν Τριέστι, πῆρε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στόλου ποὺ προκναφέραμε, καὶ τραβήξῃ κατὰ τὰ νερά μας. Τὰ μεγάλα κατορθώματα ποὺ τοῦ ἀποδίδονται μέσα στὰ δύο χρόνια ποὺ ἀκολούθησαν, 1788 καὶ 1789, τὴς ἀπανωτὲς ἐκεῖνες θαλασσονικές ποὺ ἀκούμε, σὰ νὰ τίς θεωροῦνε ὑ-

ποδείχτηκαν ἄλλη μὴ φορὰ ἀνιστόρητοι καὶ ἀμελέτητοι. Σ' αὐτὸ βέβαια δὲ θὰ εἴμαστε μὲς κείνοι ποὺ θὰ τοὺς διδάξουν. Θὰ ποῦμε μονάχα πῶς ἡ αὐλικὴ κλίκα ὅχι μόνον ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς μούχλας καὶ τῆς ρουτίνας διάλεξε τὸ ἀνώτερον προσωπικὸν τοῦ θεάτρου, μὰ πῶς καὶ στὰ ἔργα ποὺ ἀνέθεσε στὴ σκηνὴν τοῦ ἄφησε τέλει ἀποκλεισμένη τὴν πηγὴν ποὺ θὰ μπορούσε νὰ ζητήσῃ καὶ νὰ βρῇ ἂν ὅχι ἀριστουργήματα, καλὰ ὅμως Ἑλληνικὰ ἔργα, ἀξία γιὰ τὸ ἔθνος περισσότερο ἀπὸ ὅσα ἀνέθεσε ἴσα μὲ τῶρα.

*

Ὁ κ. Βλάχος κατάλαβε τότε τὴν ἀποτυχίαν τοῦ καὶ παρατήθηκε. Τότε διαδέχτηκε ὁ κ. Σεφάνου μὲ τὴν νεώτερον, μὰ δημοσιογραφικὴν ἀντίληψιν τοῦ θεάτρου, καὶ μὲ τὰ σίδερα τῆς αὐλικῆς κλίμας στὰ χέρια, καὶ ἀπότυχε καὶ αὐτός. Ὑστερὰ ἦρθε ὁ κ. Πατσάλης, ἀπὸ πῆρε τὴν σύνταξίν του ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης ποὺ τοῦ εἶτανε Τριηματοάρχης, ἔχοντας ὅμως τῶρα δεξὴν χεῖρ τὸν κ. Οἰκονόμου. Εἶταν ἡ μόνη ἐποχὴ ποὺ ὁ ἓνας ἱκανὸς μείσα στὸ θέατρο κείνο πάσκιζε κατὶ νὰ κάμῃ. Ἀμείνῃ τίποτα ἀπὸ τὴν μουχλιασμένην μακαρίτισσα περίοδον τοῦ Βασιλικοῦ, αὐτὸ θὰ εἶναι ἡ ἐργασία καὶ ἡ προσπάθεια τοῦ κ. Οἰκονόμου. Ἐμπασε τὴ ζωγρικὴν γλῶσσαν. Ἀνέθεσε ἔργα παγκόσμιος φιλολογικῆς ἀξίας. Πολέμησε τὰ ἔργα τῆς εἰκόλης τέχνης καὶ φιλοσοφίας.

Φυσικὸν εἶταν ἡ μικρὴ αὐτὴ ἐπανάστασις τοῦ κ. Οἰκονόμου νὰ μὴν ἀρίστη στὴν διευθύνουσαν ἀπὸ τὰ παρασκηνία αὐλικὴν κλίκα. Βαρὴν ἔργα καὶ ζωγρικὴν γλῶσσαν, εἶναι πρᾶγματα καθὲς ἄλλο παρὰ ἀριστοκρατικά. Ἀφῆσε ποὺ ἀπαιτοῦν καὶ δουλειὰ πολλή, καὶ ἔξοδα πολλὰ, καὶ καθόλου δὲν ἐνθουσιάζουνε καὶ τὴν Δημοσιογραφίαν. Νὰ ἔρθῃ λοιπὸν πάλι ὁ Βλάχος νὰ κανονίσῃ καὶ νὰ βάλῃ σὲ τάξιν τὰ παρεστρατισμένα. Κ' ἔτσι ἀναγκάστηκε ὁ ἓνας καὶ ὁ μόνος ἐκεῖ μέσα ἱκανὸς ποὺ θὰ δύναταν νὰ κάμῃ τίποτα, νὰ πάρῃ τὰ βρεμένα του καὶ νὰ μείνῃ λεύτερος ὁ κ. Βλάχος.

*

Τὸ Βασιλικὸν θέατρο πολέμηθηκε στὸ δρόμον του, ὅχι μόνον ἀπὸ τοὺς φωτισμένους, ὅσους εἶχαν κρυφὴ λαχτάρῃ μέσα τοὺς τὸ ξαναγέννημα τῆς Ἑλληνικῆς σκηνῆς, μὰ περισσότερο πολέμηθηκε ἀπὸ κείνους ποὺ ζητοῦσαν νὰ βουτήξουν στὰ ποσοστὰ καὶ στὰ ταμεῖα

περβολῆς εἰς ἱστορικοῖς. Ἐνα πρᾶγμα ὅμως πιστεύουμε, κάμποσον σημαντικὸν γιὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, πῶς πάσκιζε ὁ Στέφανος ὁ Μαυρογενὴς νὰ τὸν ἀγοράσῃ ἀπὸ μέρος τοῦ ἀφέντη τοῦ τοῦ Σουλτάνου, καὶ δὲν τὸ κατώρθωσε. Ἦρθε κατόπι ἡ μεγαλύτερη μάχη του, καὶ ἡ τοῦ δεξασμένης (1790). Εἶχε μαζί του καὶ τὸν Ἀντρεῦτζο, τὸν πατέρα τοῦ Ὀδυσσεῖα, μὲ πεντακόσους Κλέφτες, γυρισμένους ναυτικούς, καθὼς ἔκταναν τότες. Εἶχε καὶ ἄλλους θαλασσοπόρους ἀρχηγούς. Στὴν ἀρχὴ πῆρε τὸ κατόπι τὸ Τούρκικον στόλον, καὶ τὸν ἐδίωξε. Ὅταν ὅμως ἦρθαν οἱ Ἀλγερίνοι καὶ σμίξανε μὲ τοὺς Τούρκους, πῆγε καὶ ἡ τύχη ἀπὸ τὸ μέρος τους. Τριγυρίζαν τοὺς δικούς μας κοντὰ στὴν Ἑζβοίαν, καὶ τοὺς ἐπάσκαν. Ἐγίναν τότες ἡρώες ποὺ μὰ τὴν ἀλήθειαν δύσκολα τοὺς ἀπαντοῦμε ὕστερ' ἀπὸ τοὺς παλιούς τοὺς Κυναίγειρους. Ἀρίνουμε τὴν περιγραφὴν τοῦ στὴν καυτὴν ἱστορίαν.

Μόλις γλύτωσε ὁ Κατζώνης μὲ μερικοὺς δικούς του στὴν Μήλον, καὶ μὲ τὰ λείψανα τοῦ στόλου τοῦ τοιμαζότανε νὰ ἐκναρχίσῃ τὸν ἄγωνα, ὅταν ἄξαφνα ἔρχεται ἡ διαταγὴ τῆς Αἰκατερίνας νὰ παύσῃ, ἐπειδὴ μελετοῦσε ἡ Αὐτοκρατορία εἰρήνην μὲ τὴν Τουρκίαν. Τότες λοιπὸν εἶναι ποὺ ὀργίστηκε ὁ Λάμ-